
MUZEJI, RAZSTAVE, DELAVNICE
MUSEUMS, EXHIBITIONS, WORKSHOPS

REFLEKSIJA PROJEKTA IN RAZSTAVE
»PUSTOVANJA NA GORIŠKEM«
Goriški muzej Nova Gorica, 2002–2003

Inga Miklavčič Brezigar

273

IZVLEČEK

Avtorica nam predstavi dolgoletno spremljanje pustnih običajev v Goriškem muzeju in navezavo stikov z različnimi pustnimi skupinami (Liški pustje, Drežniški pust, Ravenski pust...). Predstavi načine pridobivanja gradiva za v muzej in pripravo razstave. Poudari integralni strokovni pogled na pustovanja, ki vključuje tako materialno kot nematerialno dediščino pustnih šeg, ki se med seboj dopolnjujeta in prepletata.

Ključne besede: pustovanja, magija maske, materialna in nematerialna dediščina, raziskava, razstava

ABSTRACT

The author presents long-term experiences with Shrovetide customs in the Gorica Museum and her contacts with various carnival groups (Liški pustje, Drežniški pust, Ravenski pust, etc.). She describes the methods of acquiring material for the museum and the preparation of exhibition. The article advances a comprehensive professional view of Shrovetide customs, including both the material and intangible heritages, which are intertwined and complementary.

Key words: shrovetide customs, the magic of mask, material and intangible heritage, research, exhibition

Uvod

Pustovanja sodijo med kulturno in etnološko najpomembnejše elemente ljudske kulture. Z vidika kulture, katere del smo, nas še vedno kot nekoč fascinira magija maske, ki nosilca in opazovalca pustnega dogajanja povezuje z naravnimi in nadnaravnimi silami, odganja zimo in čara pomlad, veže skupnost s preteklostjo in prinaša dobre želje za prihodnost. Z vidika etnološke vede vzbujajo fenomen maske in pustovanj stalno radovednost in prinašajo vrsto izzivov za nadaljnje raziskave. Maska, ki si jo pustovalec nadene, vzpostavlja, tudi v sodobnem, racionalnem svetu, specifičen odnos med realnostjo vsakdanjega sveta in nerealnostjo pustnega časa, ko se v pustnem zanosu svet »postavi na glavo«.

274 Spremljanje pustnih običajev terja dolgoletno delo in ko tako iz leta v leto sledimo tradicionalnim pustovanjem po posameznih vaseh, nas presune interakcija tradicije in sodobnosti – po eni strani je vse »enako kot lansko leto«, po drugi strani je v pustno opremo, obred in dramatizacijo dogajanja vsako leto znova vloženo izjemno veliko kreativnosti in inovativnosti. V ritualizirani dramatizaciji pustovanja se manifestira moč ljudske igre in improvizacije, z ohranjanjem tradicije se ohranjajo nematerialni prežitki nekdanje ljudske kulture, utrjujejo se socialne vezi in vrednote lokalne skupnosti. V oblikovanju starih-novih mask in skečev ter anekdot se sprošča ljudska kreativnost. Ta pride še bolj do izraza pri karnevalskih pustovanjih in sodobnih maskah, v vrtcih, šolah, posameznih pustnih skupinah. Specifična »kultura smeha«, v mestnem vzdušju prepuščena osebni izbiri in domišljiji, v vaški tradiciji formalizirana v ritualu pustnih šeg in običajev posamezne vasi, oblikuje pomemben element kolektivne identitete, ki se vključuje v identiteto skupnosti.

Spremljanje pustovanj v Goriškem muzeju

V Goriškem muzeju je sistematično strokovno dokumentiranje in raziskavo pustovanj zastavil kustos-etnolog Naško Križnar takoj po nastopu službe leta 1972. Leta 1973 je že posnel pustovanja v Drežnici, Lohkah, na Črnem Vrhu in v Tolminu. Nato je vrsto let opravljal terensko dokumentiranje pustovanj na Goriškem in v širšem primorskem prostoru.¹ Vendar je redno spremljanje pustnega dogajanja na Goriškem z udeležbo in opazovanjem obsegalo predvsem foto in videodokumentacijo ter opisno in hemerotečno gradivo. Obsežnemu gradivu je umanjala materialna dediščina kot povsem muzejska kategorija: konkretne maske, oprema in rekviziti, ki lahko funkcionirajo v muzejskem okolju in na otipljiv način predstavijo določen izsek tovrstne etnološke dediščine ljudske kulture. V Goriškem muzeju smo leta 1996, v času, ko smo začeli s »projektom pustovanja«, imeli pravzaprav le dve pločevinasti aluminijasti naličji pustov iz območja Kanalskega Kolovrata oz. Liga nad Kanalom. Za muzejju je pridobil Naško Križnar pri raziskavi tega območja v letih 1974–1975. Tolminski muzej, tedaj v sklopu Goriškega muzeja, je pridobil nekaj mask drežniških pustov iz območja vasi pod Krnom, to je Drežnice, Drežniških Raven, Koseča in Vrsna, predvsem po zaslugi njegove dolgoletne oskrbnice in voditeljice Marije Rutar. Tudi v teh primerih ne gre za popolno opremo, pač pa so to predvsem lesena naličja ali naglavne maske z naličjem, rogovi in kožo ter nekaj redkih posameznih kosov opreme kot npr. naramni koš, v katerega so pustôvi zbirali pustno nabirko.

Po ugotovitvi stanja v muzejskih dopojih smo želeli poleg kontinuirane vizualne dokumentacije (fotografije, dokumentarni film in hemerotečno gradivo) zagotoviti vsaj osnovno materialno dokumentacijo pustnih likov z območja Goriškega v 20. stoletju. S pridobitvijo predmetov je možno na muzejski način zavarovati

¹ Naško Križnar, Skupne prvine pustovalske kulture. V: *O pustu, maskah in maskiranju* (ur.: Jurij Fikfak, Aleš Gačnik in dr.), ZRC SAZU, Ljubljana, 2003, str. 21–40.

materialno dediščino tega elementa ljudske kulture v določenem segmentu časa, to je ob koncu 20. stoletja. Želeli smo torej zbrati osnovno bazo mask in čim bolj popolne pustne opreme značilnih pustnih likov in skupin na Goriškem. Tako bi lahko s kombinacijo zapisov, fotografskega in filmskega gradiva ter predmetno oz. materialno opremo lažje predstavili integralno podobo pustnih likov in skušali posredovati tako materialno kot tudi nematerialno dediščino ljudskih pustovanj na Goriškem.

Navezave stikov s pustnimi skupinami in pridobivanje gradiva

275

Prvi stiki in spoznanja: vrtci in osnovne šole

Zbiranje pustne opreme tradicionalnih pustovanj ni enostavno: navadno imajo udeleženci opremo zase, uporabljajo jo iz leta v leto, dokler hodijo pustovat, nanjo so navezani in jo uporabljajo, dokler »se ne znuca«. Oblačila se umažejo, strgajo, včasih jih zavržejo po koncu pustovanja ter jih drugo leto izdelajo znova. Nosilci maske so nanje nemalokrat čustveno navezani, bodisi da so jih sami zasnovali in izdelali ter vanje vložili določeno količino ustvarjalnega napora bodisi da v podzavesti ali zavesti deluje »magija« maske, ki postane del nosilčeve osebnosti. To velja predvsem za maske tradicionalnih pustnih šeg, povezanih z nekaterimi *fantovščinami*, ki so še ohranile ritualiziran pristop do pustovanj.

Leta 1996 smo začeli z načrtnim zbiranjem mask in opreme pustnih likov s prvo navezavo kontaktov s pustnimi skupinami v Drežnici in Drežniških Ravnah, na Ligu, na Banjšicah, v Brdih, v Morskem, s skupinami, ki nastopajo na karnevalskih pustovanjih v Novi Gorici ter z osnovnimi šolami in vrtci, ki izvajajo pustni program z izdelavo mask in maskiranjem v razredih. Odziv je bil najboljši v šolah in vrtcih, kjer smo pridobili nekaj domišljjskih mask: iz vrtca Kurirček pustno skupino *Čarovnice*, otroške maske *klovna*, *muce*, *pikapolonice*, *slončka* ipd., iz OŠ Solkan pustno skupino *Sonce in planeti*, za katero so maske izdelali otroci pod vodstvom učiteljice Vesne Vidmar in likovne pedagoginje Metke Miljavec, posamezne pustne maske in druge predmete smo dobili še iz OŠ Dobrovo v Brdih, Podnanos, Šempeter pri Gorici, Trnovo pri Gorici ter drugih oddelkov otroškega vrtca Nova Gorica. Pri tem je pomembna izkušnja vzgojiteljic, ki same kreirajo in izdelujejo tudi tehnično in šiviljsko zahtevne maske. Z njimi se predstavijo na pustni torek obenem z otroki in s svojim zgledom k izdelavi ne le enostavnih, pač pa tudi zahtevnejših domačih mask in likov pritegnejo še starše in otroke. Tako kreativno pedagoško sodelovanje šole in doma se nadaljuje v nižjih razredih osnovnih šol, kjer se lotijo tudi zanimivih raziskovalnih nalog, prek katerih iščejo pričevanja o nekdanjih pustnih običajih po spominu in pripovedovanju staršev in starih staršev. V višjih razredih zavzetost za pustovanje poneha, razen v primerih, ko se pustovanje vključuje v socialno okolje mladostnikov in zadovoljuje njihovo potrebo po druženju in oblikovanju lastne identitete v skupnosti. Pri tem so lahko dobrodošle možnosti,

ki jih pustovanja odpirajo: norenje, veseljačenje, pijača, sprememba osebnosti in možnost upora ter posmeha družbi odraslih pod kritjem maske.

Medgeneracijsko sodelovanje: Morščanski pust v Morskem pri Kanalu in Carnevale dei Ragazzi v Ceggia v Italiji

276 Pomemben element pustovanja je socialni okvir, ki ustvarja in omogoča medgeneracijsko sodelovanje ob raznoliki pustni dejavnosti in s tem generira integracijo skupnosti mladostnikov v družbo odraslih. V vasi Morsko pri Kanalu je tovrstno socialno okolje, ki se sicer oblikuje bolj ali manj spontano, plod zavestne odločitve. V vasi so v okviru športnega društva okrog leta 1970 obudili že nekoliko zamrlo tradicijo pustovanja, ki združuje mladino in odrasle, zato, da bi »mladino zadržali v vasi«. Zgradili so skupno »hišo«, športni park, pripravljajo skupna vaška praznovanja; pustovanja, kjer sodeluje tako rekoč vsa vas, pa je eden najpomembnejših dogodkov in praznikov v vasi. Kot idejni vodja nastopa domačin in oblikovalec Branko Drekonja, ki navadno zasnuje in oblikuje maske na aktualno tematiko iz družbenega in političnega življenja – izdelujejo jih skupno, prav tako tudi skupaj nastopajo. *Morščanski pust* se je tako razvil v pomemben povezovalni prostor vaše skupnosti.

V Goriški muzej smo pridobili maske pustne skupine *Talibani* iz leta 2002, ko so v vasi pripravili pravi talibanski tabor s peskom, tropom ovac, ujetim *Osamo bin Ladnom* in *Vlasto Jeseničnik*, ki je vse skupaj komentirala.

Podoben primer je Otroško pustovanje – Il Carnevale dei Ragazzi v Ceggia, mestu in občini v pokrajini Veneto, Italija, s katero je Goriški muzej vzpostavil partnerstvo v okviru programa čezmejnega sodelovanja PHARE – mali projekti 1999. Tradicionalna pustovanja so v mestu in občini skorajda zamrla, ko so v petdesetih letih 20. stoletja obudili pustovanje na nov način: s konstrukcijo velikih pustih figur in sprevodom po mestu. Karneval se je razvil v kompleksen projekt, zavestno usmerjan v tekmovalnost v inovativnosti ob kreiranju gigantskih alegoričnih figur s hidravličnim mehanizmom. Mladostniki štirih mestnih četrti se od septembra dalje ob večerih in koncih tednov zbirajo v konstrukcijskih halah – *capanoni* –, kjer skrivoma izdelujejo figure iz kovinske konstrukcije in papirmašeja. Ob končnem sprevodu – *sfilata dei carri allegorici* – figure, ki se premikajo na vozovih v spremstvu drugih fantazijskih mask, ocenjuje posebna komisija odraslih. Sodelovanje in tekmovanje oživlja karnevalske praznovanje, ki ga je, po besedah kronista karnevala Paola Frassona, skupnost »izumila zato«, da bi povežala in osrečila svojo mladino in otroke.²

Oživljanje nekdanje tradicije na drugačen način: Liški pustjè na Ligu in v Kanalu

S skupino *Liški pustjè*, ki oživlja tradicionalno pustovanje Liga in drugih vasi Kanalskega Kolovrata nad Kanalom ob Soči, in njenim vodjo Brankom

² Paolo Frasson, Ceggia, Il Carnevale dei Ragazzi, Carnevale Popolare Veneto, Comune di Ceggia, Ceggia 2004.

Žnidarčičem je leta 1993 navezala stike kolegica Darja Skrt ter *maškarone* popularizirala prek medijev in dokumentarnega filma.³ Liški pustjè, ki jih označuje predvsem značilna maska – naličje iz tolčene pločevine, so v sedemdesetih letih skorajda izumrli. Niko Kuret jih je predstavil po članku in pripovedovanju domačina, slikarja in narodopisca Pavla Medveščka.⁴ Naličja iz tolčene bakrene pločevine naj bi menda pred prvo svetovno vojno delal kotlar iz Velendola, po prvi vojni pa so maske izdelovali iz aluminijaste pločevine vojaških menažk – italijanskih »gavet«. Dva primerka tovrstnih mask sta v Goriškem muzeju, medtem ko so originalna bakrena naličja povsem izginila. Branko Žnidarčič, ki se je pustovanja udeleževal kot deček še v domači vasi Markiči pri Ligu, je po izselitvi v Kanal maskiranje sicer začasno opustil, vendar nanj ni pozabil. V začetku osemdesetih let je po spominu iz mladosti in po ohranjenem primerku izvirne maske, ki jo je rešil iz smeti, začel izdelovati aluminijasta naličja ter maske *ta grdih s kožo*, rogovi in *cunjasto* opremo (na hlače in suknjič so prišiti narezani trakovi različnega blaga). Sprva so se »napravili« le z nekaj prijatelji in gostovali v Novi Gorici in celo na Koprskem. Kasneje je s pomočjo Pavla Medveščka, sorodnikov in prijateljev sčasoma rekonstruiral in oživil še druge tradicionalne like nekdanjega pustnega svatovskega sprevoda. Ob koncu devetdesetih let pa se je lotil tudi rekonstrukcije starih, že pozabljenih likov posameznih maskirancev, o katerih so Pavlu Medveščku v letih 1952–1963 pripovedovali informatorji z Liškega in Kambreškega, Kala nad

»Rekonstrukcija pustovanja«: Liški pustjè pod vodstvom Branka Žnidarčiča poustvarjajo in oživljajo tradicionalne pustne like in maske. Fototeka Goriškega muzeja Nova Gorica, foto Bogdan Skrt.

³ Darja Skrt, *Maškaroni z Liga*, Republika št. 53, 23. 2. 1993, str. 9.

⁴ Niko Kuret, *Maske slovenskih pokrajin*, Cankarjeva založba in SAZU, Ljubljana 1984, str. 374–375.

Kanalom in Lokovca. Branko Žnidarčič, ki je po svojem mojstrstvu izdelave liških pustnih mask pravi ljudski umetnik, je brez posebnih problemov pristal, da za Goriški muzej izdelava liške maske in opremo za pustno skupino. Pri tem ne gre za kopijo ali rekonstrukcijo opreme, pač pa za izdelavo variantne opreme – dogovorila sva se, da maske in opremo izdelava »kot bi opremljal še eno skupino«. Tako smo za muzej odkupili maske liških pustov in pustno opremo, značilno za osemdeseta in devetdeseta leta 20. stoletja. Pustni liki izhajajo iz tradicionalne podobe nekdanjih mask in avtorske zamisli domačina Branka Žnidarčiča ter drugih članov pustne skupine Liški pustje.

278 Fantovska skupnost in pustovanje: Drežniški pust v Drežnici

Posebej zanimivo je bilo delo s pustno skupino *Drežniški pustje*, pravzaprav z drežniško *fantovščino*, ki pustovanje pripravlja. Skupnost fantov v Drežnici pod Krnom je organizacija, ki je tradicionalni socialni pomen fantovščine v vaški skupnosti v veliki meri ohranila do današnjih dni ter še vedno zavestno oživilja in utrjuje svojo vlogo. Fantje so delovanje svoje organizacije in njene naloge leta 2002 opisali v posebnem tekstu, ki so ga izdali v tipkopisu ob vaški razstav in okrogli mizi o pustovanju v Drežnici.⁵

Drežniška fantovščina je skorajda vojaško organizirana: fantje naj bi bili načeloma enakovredni, vendar »ima pri odločitvah beseda starejših fantov zmeraj večjo težo kot beseda mlajših, kar je samo po sebi razumljivo«. ⁶ Fantovščina združuje fante od osemnajstega leta pa tja do poroke, pripravlja pust in le njeni člani smejo sodelovati na pustovanju na pustno soboto, poleg tega pa ima tudi druge funkcije v življenju vasi: fantovščina pripravlja miklavževanje, fantje pripravijo *prtuen*, kjer po tradicionalnih šegah barantajo za nevesto, ki jo mora ženin *odkupiti*, fantovščina pomaga vaščanom ter tudi skrbi za red na vasi: če otroke, posebej nedorasle dečke dobijo zvečer po *Ave Mariji* na vasi, jih *operejo*, to je oblijejo z vedrom vode ali namočijo v vaškem koritu. Fante sprejemajo v fantovščino na zadnjo soboto pred novim letom, potem ko dopolnijo sedemnajst let in so, po starih pravilih, dovolj stari za k *pubom*, kar potrди posebna komisija starejših fantov. Sprejem poteka po skrivnih pravilih, na novega leta dan pa morajo vsi na novo sprejeti fantje med glavno mašo k *ofru* z na srajci pripetim rdečim nageljnomo – *pušljem*. Hierarhijo in skrivnosti vzdržujejo tudi med pripravami na pustovanje: pri določanju vlog imajo glavno besedo starejši fantje; ti tudi pregledajo in odobrijo maske, ki jih morajo novinci, navadno določeni za vlogo *ta grdega*, sami izdelati; starejši fantje tudi skrbijo, da pustovanje poteka po dogovorjenem redu. Pojem tradicionalnih vlog je razumljen tako, da se mora tisti, ki je določen za neko vlogo, držati pravil, ki za določeno vlogo veljajo, čeprav je v okviru teh pravil dovolj prostora za lastno izražanje in razne domislice. Priprave morajo biti čimbolj tajne, niti *punce* niti starši ne smejo vedeti, kdo bo v kaj našemljen.

⁵ Drežniški pust. Opis pustovanja v Drežnici. (Tipkopis). Drežniška fantovščina, Drežnica, januar 2002.

⁶ Prav tam, str. 2.

Odnos do pustovanja se je v drežniški fantovski skupnosti zaostрил po obdobju trenutne »razpuščenosti«, ko se je popularizacija drežniškega pusta skorajda spreobrnila v komercializacijo.

Še leta 1973 je Naško Križnar, ki je v spremstvu Marije Rutar, oskrbnice Tolminskega muzeja, prvič obiskal Drežnico na pustni torek, naletel na tradicionalno strogo zaprtost drežniške fantovščine. *P'stje* jima niso dovolili snemanja in fotografiranja. Morala sta se oglasiti pri vodji pustne skupine in se dogovoriti z njim; on pa jima je šele po dolgotrajnem pojasnjevanju, zakaj rabita fotografije in filmske posnetke, dovolil spremljanje in snemanje dogajanja. Po opažanju Naška Križnarja je takrat skupina drežniških pustov še obiskovala vse drežniške vasi in njihov obhod ni bil namenjen gledalcem iz drugih krajev, pač pa le domačinom. Fotografiranje pa ni bilo zaželeno zato, ker bi slike lahko izdale, kdo se skriva pod masko, kar pa je bila v Drežnici tedaj še najstrože varovana skrivnost.⁷

279

V naslednjih letih so fantje popustili pritisku sodobnosti. Začeli so dovoljevati fotografiranje in snemanje, po Našku Križnarju imajo drežniški pustovi celo edinstven »protokol« med slovenskimi ljudskimi pustovanji: za vasjo imajo tradicionalen prostor za fotografiranje, kamor se napotijo po jutranji povorki in so nekaj časa na razpolago fotografom in snemalcem, skupinsko in posamično, nato pa se razkropijo po vasi, nakar se ne pokažejo več skupaj v vsem sijaju. Pustovanje ni več zaprto v ozek krog vaške skupnosti, pač pa se po dopoldanskem obisku hiš

Pustovanje »v živo«: v Drežniških Ravnah ohranjajo tradicijo vaškega pustovanja. Drežniške ravne 2002, fototeka Goriškega muzeja Nova Gorica, foto Inga Miklavčič Brezigar.

⁷ Naško Križnar, nav. delo, str. 30–31.

zberejo za nastop na osrednjem vaškem trgu, kjer prireditev obiščejo številni gledalci iz ožje in širše okolice, med njimi mnogo amaterskih fotografov, videosnemalcev ter novinarjev. Prireditev je tako medijsko odmevna, po mnenju Naška Križnarja to potrjuje prisotnost snemalcev vseh vrst, da ta del drežniškega pustovanja postaja turistično-folkloristična prireditev.⁸ Nekaj let so celo sprejemali povabila in odhajali na gostovanja ter se udeleževali pustnih festivalov. Vse te spremembe so do neke mere porušile tradicionalno shemo vaškega pustovanja.

Ko sem leta 1996 s fanti navezala dobre osebne stike, so ti temeljili na ključni postavki: medsebojnem spoštovanju in upoštevanju pravila: fantje so pri svojih odločitvah samostojni. Sami, v okviru fantovščine, odločajo o svojem delovanju, prav tako o načinu pustovanja in na način, ki jim ustreza; kot etnologinja in muzealka po službeni dolžnosti seveda sledim njihovemu načinu pustovanja in drugim šegam in običajem, vendar si ne smem dovoliti odločati o »pravilnosti« ali »nepravilnosti« njihovih še živih ljudskih običajev.

V korespondenci s tedanjim vodjem Srečkom Korenom se je odnos fantovščine do pustovanja in posledično do šeg in običajev, ki izhajajo iz tradicionalne vloge fantovske skupnosti, razkril na zanimiv način.⁹ V pismu mi je Srečko Koren, ki je tedaj služil obvezni vojaški rok v slovenski vojski na Vrhniki, najprej poslal »*en fantovski pozdrav*« v muzej in nato navedel, da so že sami želeli poiskati stike z etnologi v zvezi z določenimi problemi: npr. lokalno turistično društvo v Drežnici se zanima za pustovanje, saj v tem »*vidijo idealno možnost za privabljanje turistov, ne samo na pustno soboto, ampak kar skozi vse leto*«.

Vendar so se fantje uprli. Samostojnost in odločenost fantovske skupnosti lahko razberemo iz njihovega razmišljanja, ki ga je Srečko Koren ubesedil v pismu:

»Tukaj pa moram zapisati, da je to pustovanje predvsem in samo za domačine ter seveda za nas fante. Taka je tradicija in tako tudi hočemo ohraniti. Naš pust je z vsemi značilnimi pripravami samo enkrat v letu. In v tem je tudi ves čar ter enkratnost tega dogodka. S pogostim nastopanjem in šemljenjem čez leto bi ta »mistika« pusta izginila, se izničila, ne samo za nas fante, ampak tudi za vaščane. Živ zgled za to so nam Ptujski kurenti, ki med drugim sploh niso ptujška maska in so popolnoma izgubili prvoten pomen. Mi se ne bojimo oziroma nočemo komercializacije. Nismo bili, nismo in ne bomo nobena profitna organizacija. Denar in trženje na račun našega pusta nam nič ne pomenita.

Ker pa se v zadnjem času vse gleda le skozi številke in denar, bi vas tu prosili za nasvet in pomoč:

Zavedamo se, da smo eni redkih s tako ohranjeno etnološko prireditvijo in bi radi tako tudi ohranili. Našega pusta nočemo organizirati v nekakšen Beneški karneval. Zato vas tukaj sprašujem, če se da to nekako zaščititi. V mislih imam nekaj takega, kot so npr. zaščiteni določeni spomeniki in znamenitosti v spomeniškem

⁸ Naško Križnar, prav tam.

⁹ Pismo z dne 30. 1. 1996 in odgovor nanj z dne 1. 2. 1996 sta v arhivu Etnološkega oddelka Goriškega muzeja Nova Gorica.

varstvu. Le teh se ne sme spreminjati in posodabljati. V bistvu bi si mi želeli nekakšno potrditev etnologov o enkratnosti tega izročila, s katerim bi se branili pred komercializacijo.»

Fantje so s predlogom strokovne zaščite drežniškega pusta kot tradicionalne ljudske dediščine njihove vasi sami po sebi zaslutili potrebo po zaščiti ne le materialne, pač pa tudi nematerialne dediščine svojega občaja. S tem so bili daleč pred razvojem slovenske stroke za zaščito kulturne dediščine, vendar že v duhu časa svetovne ideje o zaščiti ustnega izročila in nematerialne dediščine človeštva, ki se je začela konkretnije razvijati v devetdesetih letih 20. stoletja. Pomen nematerialne dediščine sta zamejevala dva pomembna Unescova programa: sistem žive zakladnice človeštva iz leta 1993 in deklaracija o spomenikih ustnega izročila in nematerialne dediščine človeštva iz leta 1998.¹⁰ Čeprav je šele Konvencija o varovanju nematerialne kulturne dediščine, sprejeta na generalni konferenci Unesca 17. oktobra 2003, dejansko določila sistem in mehanizme varovanja, so drežniški fantje prvi v našem prostoru izpostavili problem, kako pravzaprav zaščititi tovrstno materialno in predvsem nematerialno dediščino.

Že v pismu je Srečko Koren kot izvoljeni vodja fantovščine zavrnil oddajo mask v Goriški muzej in obenem izrazil prepričanje v trdnost njihovega občaja:

»Fantje se sicer strinjamo, da bi svoje maske lahko razstavili v primernih prostorih. Vendar pa vam moram že sedaj povedati, da boste naše maske zelo težko pridobili v svojo trajno last, saj svojih mask ne prodajamo.

In tudi sicer so skorajda vse maske v uporabi, tako, da jih v pustnem času vi gotovo ne bi mogli razstavljati. Napol v šali lahko rečem, da so to naše relikvije in se njihove vrednosti prav dobro zavedamo.

Osebno se tudi ne bojim, da bi nas v prihodnosti lahko videli samo še v muzejih, kjer bi se maske pač ohranile. Naš običaj je zelo trden in trdno verjamem, da bomo Drežniško masko in pusta kar mi ohranili prihodnjim rodovom.»

O ideji drežniških fantov sem razmišljala in iskala možnosti konkretnega varovanja, vendar jih tedaj nisem uspela dobiti. Zato sem svoja strokovna razmišljanja lahko strnila le v odkritem in osebno zasnovanem pojasnilu, saj je bil predlog o institucionalni zaščiti drežniškega pusta kot ljudskega občaja s pridobitvijo strokovnega mnenja o avtentičnosti izročila v določeni lokalni in družbeni skupnosti zelo zanimiv.

Avtentičnost, ne le samega obredja, pač pa tudi njegovega ohranjanja, bi bilo seveda potrebno preveriti z določeno raziskavo in pogovori z aktivnimi člani fantovske skupnosti, udeleženci pustovanja in vaščani. Strokovno mnenje bi s tako raziskavo vsekakor lahko pridobili.

Ob tem pa se postavljajo vprašanja formuliranja t. i. potrdila in zaščite. Kako naj v bodoče kdorkoli (in to »od zunaj«, torej tujec) in kakorkoli določa drežniški fantovščini, ki je že po tradiciji samostojna, kako naj pustuje, kako naj z zaščito »prepovedujemo« ali »zapovedujemo« maske, kostume in način pustovanja?

¹⁰ Mounir Bouchenaki, Editorial. V: Museum International 221/222, Intangible Heritage, UNESCO, May 2004, str. 6–10.

Lahko se strinjamo z željo fantovske skupnosti, da pustovanja ohranja kot fantovsko šego, namenjeno domači vasi na točno določen pustni termin. Vendar je, po mojem mnenju, le od posameznikov v okviru fantovske skupnosti odvisno, do kolikšne mere so pripravljeni popuščati komercializaciji in želji po zabavi ter možnemu zaslužku pri plačanih nastopih ali se upreti pritisku okolja. Izrazila sem upanje, da je drežniška fantovska skupnost dovolj trdna, da npr. na ljubo turizmu ne bo pustnega obredja spremenila v prireditev. Opozorila sem na pojav, ko nekatera prvotna ljudstva branijo svoja obredja in s tem svojo ljudsko kulturo z izredno zaprtostjo pred tujci in z doziranjem tega, kar tujcu povedo, ohranjajo svoje tradicionalne skrivnosti. Pretirana zaprtost ni dobra, saj se lahko izrodi v neke vrste elitizem, tako kot se lahko pretirana odprtost izrodi v komercializacijo. Tako je seveda vsa umetnost v iskanju prave mere med tradicijo in sodobnostjo.

Spremembe so sestavni del živih ljudskih običajev. Opozorila sem na dejstvo, da so tudi drežniški pustovi odhajali na gostovanje, vendar to, kolikor lahko sodimo, ni pretirano škodilo izvirnosti drežniškega pustovanja. Ne zdi pa se pravilno, da bi se za gostovanje odločili v času, ko naj bi bil pust v vasi. Že prirejanje pusta na pustno soboto ali nedeljo je, če bi seveda merili po strogih pravih tradicionalizma, odklon od tradicije, ko je bil pust načeloma na pustni torek – vendar je po mojem mnenju to vsekakor sprejemljivo, saj tradicijo vklaplja v nov način življenja, ki ni več pogojen izključno s kmetijskim gospodarstvom, pač pa z zaposlitvijo v industriji. Podoben primer je uvajanje novih figur v pustni sprevod, v kolikor te figure ne presežejo ali ne izpodrinejo tradicionalnih (npr. doktor in bolniška sestra, ki ju v pustnem sprevodu po Drežnici pred recimo 150 leti skoraj gotovo ni bilo). Spremembe so, kot rečeno, del našega življenja in etnologi delamo prav na odkrivanju prvotnih elementov ter spoznavanju sprememb. Gotovo pa ni sprejemljiva sprememba, ko bi še ohranjeno ljudsko pustovanje, ki ga domačini želijo tudi v bodoče ohranjati v čimbolj izvirni obliki, na silo spremenili v karnevalsko manifestacijo ali festival.

Drežniško fantovščino sem skušala tudi opozoriti na možnost tako rekoč edine v tedanjem trenutku zakonsko mogoče zaščite, ki sodi med poglobitve naloge muzeja: zbiranje in varovanje materialnih dokazov etnološko pojmovanega tradicionalnega načina življenja ter dokumentiranje dogajanja. Etnologi si prizadevamo za zbiranje predmetov ljudske kulture. Zato smo velikokrat v zadregi, ko naj bi zbrali tudi predmete, ki so še v uporabi ali jih ljudje uporabljajo, dokler ne propadejo in jih nato zavržejo. Pogosto pri zbiranju pozabljamo na drobne, na prvi pogled nepomembne predmete, ki pa vseeno razkrivajo bogastvo vsakdanjega življenja – tako npr. ob vrsti reprezentančnih predmetov iz ljudske kulture 19. stoletja primanjkuje originalnih mask iz časa pred 100 ali 50 ali vsaj 25 leti. Maske in oblačila, ki jih pustne skupine uporabljajo zdaj, bodo čez 50 ali 100 let vsaj za malenkost drugačne, čeprav ne vemo, kakšne. Če torej ne poskušamo pridobiti predmetov materialne kulture 20. stoletja (ki še odseva tudi materialno kulturo 19. stoletja), bomo za vedno izgubili delček tistih, ki so nam v času življenja v 20. stoletju zaznamovali in tako rekoč identificirali našo ljudsko

kulturo. V teku časa so tako nepovratno odšli v zgodovino mnogi predmeti, ki so bili nekoč nepogrešljive sestavine vsakdanjega življenja.

Priložnost za ustno razlago želje muzeja za postopno in počasno pridobivanje predmetov, ki bi jih predstavili na razstavi – obenem pa tudi priložnost uvida v samo delovanje drežniške fantovščine –, sem dobila s povabilom na sestanek fantovske družbe, ki je po tradiciji na večer pred pustno soboto, ko je v Drežnici glavno pustovanje. Fantovska družba se zbere v vaški gostilni. Ob pivu teče pogovor o organizaciji pustovanja pa tudi o posameznih zadevah, ki se dotikajo delovanja fantovske družbe. Sestanek vodi predsednik, pišejo zapisnik, družba pa tudi pooblasti enega izmed njih za stike z javnostjo. Na sestanku v petek, 16. 2. 1996,¹¹ se je ob pobudi turističnega društva, naj bi pustje nastopali tudi ob turističnih prireditvah, fantovska družba odločila, da bodo pustne šege ohranjevali v skladu s tradicijo v podedovani obliki in vsebini – torej pustni sprevod tradicionalnih mask (*ta lepi, ta grdi, Rezijan, ...*), obhod vseh hiš in dramatizacijski vložek na trgu na pustno soboto. Pustje naj ne bi hodili izven vasi na gostovanje, prav tako naj bi se otepali prevelike popularizacije. Fantje so se po nekaj letih izkušenj z gostovanji in pritiski, naj nastopajo za turiste, odločili, da bodo skušali obdržati pustovanje v povsem tradicionalnih okvirih, v okviru pustnega časa, v okviru vasi, s tradicionalnimi maskami in kostumi in vlogami, ki so po tradiciji določene, ter s šegami in običaji, ki se prenašajo iz roda v rod.

Ob pobudi za odkup mask s strani muzeja se je vnela debata o smiselnosti njihove oddaje oziroma prodaje. Posamezne maske naj bi namreč v preteklosti že tudi prodajali in po vedenju fantovske družbe naj bi menda imeli eno celo v etnografskem muzeju v Parizu, na Ptuju in v Tolminskem muzeju.¹² Tedanja fantovska družba (tedanji voditelji so bili: Darjo Bizjak, Srečko Koren, Darko Kurinčič) pa se je ogrevala za ohranitev mask v domači vasi (z značilnim medklicem »naše maske ne smejo it' iz vasi«). Mask pa naj tudi ne bi razstavljali.

Bojazen pred komercializacijo je v tedanjem trenutku vodila drežniško fantovščino v ekstreme – od zavračanja kakršnihkoli vplivov do ideje o neke vrste družbeni, institucionalizirani zaščiti celotnega obredja; in na sestanku so mi kot etnologinji ponovno postavili vprašanje, ali bi bilo mogoče drežniške maske in celoten pustni obred zaščititi kot izviren ljudski običaj.

Drežniški fantje so v tem času tako rekoč podzavestno razmišljali za prihodnost. V slovenskih muzejskih in kulturnih krogih se tedaj še ni uveljavila misel o zaščiti nematerialne dediščine, ki pa je bila v svetovnih že v pripravi – in leta 1997 so fantje nekako le sprejeli moje mnenje, da je tudi njihovo pustovanje živ ljudski običaj, podvržen spremembam ter izjemno občutljiv za kakršnokoli poseganje s strani tujcev. Zato je ohranjevanje običaja v njegovi izvorni obliki odvisno o koherentnosti fantovske skupnosti. Le-ta je v sedanjem trenutku dovolj trdna, člani so podvrženi in tudi sprejemajo disciplino skupnosti, tako da lahko zavrnejo

¹¹ Opis sestanka z dne 16. 2. 1996 je v arhivu Etnološkega oddelka Goriškega muzeja Nova Gorica.

¹² Prav tam.

posamezne poskuse rušenja, ki so se že pojavljali. Ideja o zaščiti pa živi dalje – in mogoče bo v bližnji prihodnosti čas, da pustovanja v podkrnskih vaseh zaščitimo kot pomemben kulturni spomenik nematerialne dediščine.¹³

Z drežniško fantovščino smo še nadalje ohranili dobre stike. Pustovanje so v nadaljnjih letih uspeli ohranjovati v tradicionalnih okvirih. Vendar se niso povsem zaprli v svoje lokalno okolje, pač pa zavezanost domačemu okolju kombinirajo z odpiranjem svetu. Spremenjena izobrazbena struktura fantov, študij v Ljubljani, delo oz. službovanje izven ozkega območja domače vasi, širina medijskega prostora, vse spreminja odnos do tradicije. Tradicija, nekoč element kontinuitete in prenosa tradicionalnih vrednot ruralne in patriarhalne družbe, se spreminja v element identitete, prek katerega se preteklost inkorporira v sodobno družbo.

284

Leta 2002 so fantje v Drežnici organizirali posvet o vlogi in pomenu drežniškega pustovanja, na katerega so bili povabljeni tako domačini, kot etnologi in novinarji. Pripravili so priložnostno razstavo o delovanju fantovske skupnosti in razstavili tudi svoje maske. Dogodek je potekal na povsem intelektualni ravni. V programu prireditev je bilo: v petek 25. januarja otvoritev razstave s kratkim kulturnim programom in nastopom Vokalne skupine Drežnica, v soboto 26. januarja okrogla miza o pustovanju, v nedeljo 27. januarja zaprtje razstave in diaproyekcija »Utrinki s pustovanja«. Razstavo je omogočil Klub tolminskih študentov. V spremni besedi k vabilu so fantje zapisali:

»V preteklosti je bilo o drežniškem pustovanju prelitega veliko črnila. V knjigah in člankih, ki govorijo o tem, je vedno prihajalo do mnogih napak in napačnih interpretacij dogodkov, zato se je drežniška fantovščina, nosilka pustovanja v Drežnici, odločila, da s postavitvijo razstave javnosti predstavi pustovanje takšno, kakršno je v resnici.

Na razstavi bo mogoče spoznati celoten potek pustovanja in priprave nanj, na ogled bodo postavljene avtohtone lesene maske, predvajani bodo najstarejši obstoječi posnetki pustovanja v Drežnici, skupaj z najstarejšimi fotografijami in najodmevnejšimi članki iz mnogoterih slovenskih časopisov in revij. Kritično bo predstavljen tudi razvoj pustovanja pod vplivom moderne dobe ter delovanje drežniške fantovščine, po nekaterih virih edine še obstoječe tovrstne organizacije v Sloveniji, njenem delovanju in vključevanju v življenje vasi.«¹⁴

Organizacija prireditev, z razstavo in posvetom, s priložnostno zloženko z opisom pustovanja in zapis na vabilu, vse kaže, da fantje prevzemajo »stvari v svoje roke«, da zavračajo neavtorizirane posege raziskovalcev in medijev ter da se zavedajo pomena svoje organizacije.

¹³ Konvencija o zaščiti nematerialne dediščine daje zakonski okvir, že zaščiteni primeri, kot npr. karneval v Binchu (Belgija) ter karnevali in ritualne prakse posameznih neevropskih etničnih skupin, pa vzorce zaščite. Zaščiteni primeri svetovnih spomenikov nematerialne kulturne dediščine so predstavljeni na CD-romu Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of Humanity 2001 and 2003, kot priloga Museum International 221/222, Intangible Heritage, UNESCO, May 2004.

¹⁴ Vabilo in spremni dopis sta v arhivu Etnološkega oddelka Goriškega muzeja.

¹⁵ Carl Gustav Jung, *Man and his Symbols*, str. 45.

Prav ob tej priliki pa se mi je v drežniškem okolju »v živo« razkril fenomen maske v ritualnem smislu, ki se od pradavnine vleče do današnjih dni – ob razlagi Jungove psihoanalitske primere o kamerunskem čarovniku,¹⁵ ki se z levjo masko na obrazu preobrazi v leva, privzame levjo dušo in s tem njegove lastnosti, so fantje iz drežniških vasi prikimavali. Znano jim je nejasno občutje pod masko, ko oseba postane nekdo drug. Pri ritualnih maskah pri tem ne gre le za zavestno igranje vloge, ki jo maska predstavlja, pač pa za prvinska občutja preobrazbe.¹⁶

Zdi se, da lahko na mejo med prvinskim in nezavednim občutjem pusta ali karnevala ter zavestnim občutjem in s tem povezanim »igranjem« vloge, postavljamo ločnico med ljudsko šego in folklorizacijo običaja. Ne glede na obliko pusta ali karnevala, na ritualne maske, izhajajoče iz tradicionalnih oblik šemljenja, ali na sodobne in domišljjske maske, je pristnost ljudske šege tisto, kar ji daje vrednost – to kot etnologi in strokovnjaki lahko zgolj proučujemo, lahko tudi zaščitimo. Vendar – če hočemo ohraniti pristnost kot nematerialno dediščino nekdanje fantovske organizacije v vasi in s tem pristnost pustnih šeg v izvornem okolju, mora biti odločitev prepuščena fantovščini.

285

Iskanje lokalne identitete: Ravenski pust vasi Drežniške Ravne, Jezerca in Magozd

Rawensk pust, to je pustovanje v Drežniški Ravnah, Jezercih in Magozdu, je vrsto let potekal v senci drežniškega. Za nepoučenega podobno pustovanje pripravlja fantovščina, v kateri so združeni fantje iz vseh treh vasi. Pustovanje poteka teden dni pred drežniškim pustom, pustni sprevod obhodi vse hiše v vseh treh vaseh in popoldan zaključi s prireditvijo na trgu v Drežniških Ravnah. Medtem ko je drežniško pustovanje v slovenskem merilu postalo znano in popularno po zaslugi strokovnega zanimanja in medijev, so ti ravensko pustovanje puščali ob strani. Kot primer posploševanja so npr. maske, ki jih hrani Tolminski muzej, veljale za »drežniške«, čeprav so nekatere iz Drežniških Raven, Koseča, Vrsna in drugih podkrnskih vasi. V razmerah, ko postaja lokalna identiteta čedalje pomembnejši element oblikovanja tudi osebnostne identitete, so pomembne tudi tovrstne podrobnosti.

Sredi devetdesetih let 20. stoletja se je ravensko pustovanje kot *Rawensk pust* začelo intenzivneje pojavljati v javnosti – kot tedanji zastopnik fantovščine in tajnik društva Ravenski pustovi je Renato Bric iz Jezerc, sicer študent visoke prometne šole v Portorožu, navadno nastopal v javnosti in skrbel za medijsko odmevnost pustovanja.

¹⁶ Anekdota živi v Drežnici kot ljudsko izročilo. Po pripovedovanju se je zgodila takoj po drugi svetovni vojni, ko je jugoslovanski komunistični režim, podobno kot prej italijanski fašistični, še vedno prepovedoval pustovanja in maskiranje. V Drežnici so se nekateri fantje radi »naštimali« in tako »nagajali udbi«, politični službi državne varnosti oz. posameznim članom te organizacije. Oblika upora, ki je premagala strah pred tedaj »vsemogočno« udbo, se je izražala v ohranjanju tradicionalnih običajev, ki so potrjevali identiteto upora in obrambo vaše skupnosti pred višjo državno formacijo. Pod krinko se je sicer preprost in miroljuben fant upal upreti – ko pa so ga nato »udbaši« privedli pred župana, čeprav domačina, a kljub temu predstavnika oblasti, in mu sneli masko, je postal spet »normalen« in torej »pohleven, mehak kot ovčeka«.

V tem času sta nastali dve strokovni raziskavi,¹⁷ fantje so organizirali izdajo priložnostne zloženke z opisom pustovanja ter opravili anketiranje starejših domačinov o njihovih spominih na nekdanji pust.¹⁸ Pustovanje je priložnost za oživljanje in povezovanje mladine treh vasi, tako fantov kot deklet. Delujejo v okviru etnološkega društva, v priprave na pustovanje vključujejo tudi dekleta, s snemanjem in anketami skrbijo za ohranjanje zgodovine pustovanja in društva, z gostovanji na pustovanjih in karnevalih po Sloveniji in v zamejstvu pa promovirajo domače vasi. Pustovanje je v funkciji oblikovanja identitete prostora Drežniških Raven, Jezerc in Magozda. Leta 1997 so ob priložnosti izdaje poštne znamke »Drežniški pustóvi« fantje navezali stike z Goriškim muzejem in opozorili na včasih preohlapno rabo poimenovanja, češ da so v resnici na znamki ravenski pustóvi – ter da se take zamenjave prepogosto dogajajo. Tedaj problema nismo rešili, pač pa se rešuje sam po sebi, z večjim promoviranjem, s pojavnostjo v strokovni literaturi in medijih, s sodelovanjem z ostalimi pustnimi skupinami, kot so Liški pustjè, kurenti iz Markovcev, skoromati iz Podgrada in drugimi, s katerimi se srečujejo na pustnih festivalih.

286

Ravenska fantovščina, ki pripravlja pustovanje, je, za razliko od drežniške, v fazi, ko se mora odpreti svetu, da potrdi svojo identiteto. Vendar zato ni nič manj pristna – še več, fantje sami se čutijo pristneje povezani s svojim pustovanjem kot drežniški pust, kjer so zaslutili sledove komercializacije. Ravenske fante ni motilo, da bomo verzijo njihovih mask razstavili in hranili kot zbirko Goriškega muzeja. Zato so, podobno kot Branko Žnidarčič, tudi oni brez posebnih problemov pristali na izdelavo verzije pustnih mask in oblačil ter opreme. Lesene pustne maske, ki jih za ravenske *ta grde* izdelujeta Alojz in Marjan Skubin iz Jezerc, je Alojz Skubin izdelal tudi za Goriški muzej. Leseni maski *ta stare in ta starega* je, tako kot originala, ki sta v uporabi, izdelal ljudski umetnik Zdravko Strajnar. Fantovščina je prispevala oblačila in opremo, harmonika *muzikanta* je iz depoja Goriškega muzeja. Pri oblikovanju lutk posameznih likov ravenskega pustovanja in postavitvi v sprevod nam je pomagal Renato Bric, fantje pa so aktivno sodelovali tudi pri izdelavi dokumentarnega filma in nato pri otvoritvi razstave.

Tako smo za Goriški muzej pridobili tudi osnovne like ravenskega pustnega sprevoda, ki so obvezni del vsakoletnega pustovanja. Domačini so nam s svojim sodelovanjem posredovali oboje – materialno in nematerialno dediščino, ki je tako vsaj muzejsko zavarovana. Nadaljnja zaščita je odvisna od razvoja življenja in fantovske skupnosti v Drežniških Ravnah, Jezercih in Magozdu.

Raziskava in razstava

Raziskava pustnih šeg in navad na Goriškem je nastala v okviru muzejske raziskave kot nujna predhodnica razstave. Ob materialni dediščini smo želeli predstaviti tudi nematerialno plat zgodbe o pustovanjih in karnevalih, kot se kaže v mnogoterih prežitkih, ki se do današnjih dni ohranjajo v tradicionalnih pustnih običajih.

¹⁸ Ravenski pustóvi, ta lepi in ta grdi. Ravne - Jezerca - Magozd, ur. Renato Bric, pustna skupina, Drežniške Ravne 2002.

Raziskava je v mnogih pogledih plod osebne radovednosti in številnih vprašanj, ki so se spotoma zastavljala: Kje se npr. v današnjih pustovanjih kažejo sledi pravadne dobe in prvinskih kultur, ko je bila maska oprema lovca, bojevnika, šamana, ko je maskiranje spremljalo vrsto običajev življenjskega in letnega cikla? Kakšne so spremembe skozi čas? Prvinskost, ki jo zaslutimo v lesenih maskah – naličjih »*ta grdih*« iz vasi podkranskega bazena, pa naj gre za maske ravninskih pustov izdelovalca Alojza Skubina iz Jezerc, ali za maske, ki jih izdelajo posamezni fantje iz drežniške fantovščine, ko jim je dovoljeno prvič nastopati v pustni družini, nas vodi k maskam neevropskih prvinskih kultur in njihovim skrivnostim. Obenem nas silovito potegne v čas nazaj, v čas prazgodovine, ko so se na tem območju razvijale bogate prazgodovinske kulture. Ali in v kolikšni meri so se prežitki ohranili v materialni in nematerialni tradiciji pustovanj in pustnih mask ter likov? Ali lahko iščemo prežitek prazgodovinskih skupnosti še vedno tudi v fantovskih organizacijah posameznih vasi, ki še ohranjajo elemente nekdanje funkcije v socialni strukturi vasi? Ob spremembah načina življenja, ko se ločeno ohranjata tradicija vsebine, to je nematerialni pomen ali simbolika lika, in tradicija materialov, ki sledijo tehnološkemu napredku, se vprašamo, kaj pravzaprav je »tradicija« pustnih likov ter kdaj in kako so se posamezni liki vključevali v pustno procesijo. Predvsem pa je zanimivo povezovanje tradicije pustovanja s fantovskimi družbami in iniciacijskimi obredi ter običaji ob prehodu iz otroške dobe v adolescenco in nato v svet odraslih.

Razstava lahko le deloma ujame živost pustnega dogajanja. Utrinek iz razstave o pustovanjih na Goriškem v Goriškem muzeju 2003 – 2004. Fototeka Goriškega muzeja Nova Gorica.

Zato sem z raziskavo skušala umestiti pustovanja na ozkem območju Goriškega v širši zgodovinski in geografski okvir in z analizo sprememb predstaviti pomen pustovanja, ki se ga ob splošnem pustnem veselju pogosto niti ne zavedamo. Vendar se v pustnih običajih kot v neke vrste živem muzeju ohranjajo mnogi materialni in predvsem nematerialni spomini na razvoj človeške kulture.

288

Raziskava je predstavljena v katalogu pod naslovom Pustovanja na Goriškem: izvori in tradicija, dopolnjujejo pa jo etnografski zapisi in risbe Pavla Medveščka iz petdesetih in šestdesetih let 20. stoletja. Pavel Medvešček je pričevanja informatorjev o fantovščinah in pustovanjih na območju Kanalskega Kolovrata in Lokovca literariziral, vendar je ohranil slutnjo žive govorice starih možakov, ki so mu o fantovščinah in pustovanjih pripovedovali po svojih spominih iz mladosti in iz lastnega doživljanja. Iz njihove pripovedi zaslutimo arhaičnost nekdanjih mask tega območja. Tovrstne maske, še žive v začetku dvajsetega stoletja, so po prvi svetovni vojni počasi izginile ter skoraj povsem zatonile v pozabo po drugi svetovni vojni. Pavle Medvešček, domačin in akademski slikar, je rešil spomin nanje in v svojo umetniško risbo skušal zajeti tudi približno podobo nekdanjih mask. Po zapisih in risbah skušata z Brankom Žnidarčičem, izdelovalcem liških mask, rekonstruirati približno podobo nekdanjih *mahošarjev*, *bruljerjev*, *ramaštona*, *ramauša* ter drugih likov iz zakladnice tradicionalnega pustovanja na Kanalskem Kolovratu.

Nematerialno podobo pustovanja kot kulturnega fenomena, ki smo jo predstavili v pisani besedi, je bilo mnogo težje predstaviti »materializirano« v razstavnih eksponatih. V specifičnem muzejskem jeziku sem želela nakazati vzdušje, ki oživlja pustne like in dramtizacijo pustnega dogajanja. Za doseg tega cilja je nujna uporaba multimedijske tehnike: vizualna dokumentacija z živo sliko v gibanju in z zvočno kuliso dopolnjuje razstavni prostor in oživlja razstavo in predstavitev materialne podobe pustnih likov. Zato je dokumentaliska, etnologinja mag. Darja Skrt posebej za potrebe razstave posnela dokumentarni film *Goriška pustovanja*, A. D. 2002, s predstavitvijo fantovščine in pustovanja v Drežniških Ravnah, na Ligu, v Morskem, v novogoriških vrtcih in raznih pustnih skupin na pustovanju v Novi Gorici.¹⁹ Osnovni scenarij vizualne dokumentacije je poudaril magijo in posebno vzdušje pustnih priprav in samega pustovanja, scenarij razstave pa je temeljil na zahtevi po gibanju – pustne like in njihovo opremo smo zato predstavili na lutkah z gibljivimi udi, ki jih je oblikovalec Boris Blaško kreiral posebej za potrebe te razstave. Postavili smo jih v poze, ki odsevajo realno gibanje likov med pustno procesijo. Zamisel, s katero bi v mehkem prehodu povezali snovno statičnost razstavnih eksponatov s filmsko dinamiko, na žalost ni uspela – tako zaradi težav pri oblikovanju razstave, kot zaradi težav s tehniko. Povednost razstave smo reševali s fotografijami in tekstom na panojih. Pogled v preteklost pa sta oblikovalec in tedanja pripravnica na oddelku za etnologijo Vesna Ličer realizirala z diaprojekcijo, s katero sta obiskovalca popeljala od prazgodovine do današnjih časov. Del razstave

¹⁹ Darja Skrt se je s filmom udeležila AVICOM-ove konference v Parizu leta 2003, film pa je bil uvrščen tudi na dva festivala vizualne antropologije, in sicer v Göttingenu in Moskvi leta 2004.

je bil namenjen sodobnim otroškim pustovanjem v vrtcih in osnovnih šolah, v tej sobi pa smo tudi pripravili prostor za ogled amaterskih videoposnetkov in prostor za otroške delavnice.

Posebno pustno vzdušje so na sami otvoritvi razstave pripravile pustne skupine iz Drežniških Raven, Liga, Ceggie in kot popestritev še nastop škoromata iz Ilirske Bistrice. S svojo udeležbo so pustje nadgradili muzejsko predstavitev in povezali preteklost s prihodnostjo.

Z razstavo je Goriški muzej v okviru projekta PHARE CBC Italija - Slovenija gostoval v občinah Ceggia in Mira (provinca Venezia) v Italiji, pustovanja pa smo predstavili na priložnostni zloženki ter v zborniku o karnevalu v Ceggii.²⁰

Razstava je tudi spodbudila idejo o vzpostavitvi muzeja pustnih mask v Kanalu, predvsem za območje občine Kanal ob Soči, pa tudi za predstavitev drugih pustnih skupin z Goriškega in Slovenije. V ta namen smo v Goriškem muzeju organizirali posebno predstavitev liških mask ter rekonstrukcij po risbah Pavla Medveščka in predstavitev morščanskega pustovanja z Morskega pri Kanalu ter občini Kanal ob Soči ponudili pomoč pri muzejskem delu. Muzej bi lahko postal za Kanal pomembna turistična, kulturna in promocijska točka ter referenčna točka za nadaljnje raziskave ter zaščito tradicionalnih pustovanj na Goriškem.

289

Zaključek

Zdi se, da pomeni v globalni kulturi postindustrijske družbe odkrivanje tradicije, ali včasih tudi izumljanje tradicije,²¹ pot za ohranjanje oz. vzpostavljanje lokalne identitete. Kolektivni spomin na preteklost, odkrivanje značilnosti, ki lokalni kulturi (ne le v smislu naroda, nacije) dajejo identiteto v razmerju do drugih kultur, se vzpostavlja prek vrste institucij – pomemben del tega procesa je tudi varovanje naravne in kulturne dediščine, oživljanje pozabljenih kmečkih dejavnosti, obrti, folklore (v smislu ljudskega izročila) »živega muzeja« ljudskih običajev, prikazanih v sklopu praznovanj in ljudskih veselice.

Integralen pogled na pustovanja vključuje tako materialno kot nematerialno dediščino pustnih šeg, ki se med seboj dopolnjujeta in prepletata. Materialna kultura – z maskami, oblačili, rekviziti, ki jih je potrebno izdelati, pripraviti in ne nazadnje vsaj nekatere hraniti ter vzdrževati, in nematerialna kultura – s posebnim, neotipljivim vzdušjem rituala ali karnevalskega rajanja, s specifičnimi socialnimi odnosi med pustnimi skupinami in skupnostjo, z individualnim občutjem maske, obe sferi pustnega dogajanja prepletata, vendar tudi spreminjata in vedno znova oblikujeta glede na način življenja in tehnološki napredek. Tako v materialni kot nematerialni kulturni dediščini lahko iščemo drobce prežitkov, ki jih zaznamo ali zaslutimo v celotnem pustnem obredju ter jih kot posamezne črepinje razbitega

²⁰ Slavica Plahuta, Inga Brezigar, Il Carnevale nel Goriziano sloveno. Un'occasione di conoscenza e di collaborazione tra il Comune sloveno di Nova Gorica e il Comune italiano di Ceggia. V: Paolo Frasson, Ceggia, Il Carnevale dei Ragazzi, Carnevale Popolare Veneto, Comune di Ceggia, Ceggia 2004.

²¹ Eric Hobsbawm, Terence Ranger (ur.), *The Invention of Tradition*, University Press, Cambridge, 1983.

vrča poskušamo sestavljati v celoto. Mnogi običaji se obujajo na novo, po spominu, nekateri začasno poniknejo in čez čas znova privrejo na dan. To je živo blago, ki ga ljudska domišljija in ustvarjalnost »oblečeta« v nov čas, naslanjaje se na stare običaje.

BESEDA O AVTORICI

Inga Miklavčič Brezigar, mag. sociologije kulture in diplomirana etnologinja, višja kustodinja v Goriškem muzeju Nova Gorica. Področje njenega delovanja v muzeju je etnologija. Je avtorica razstave *Pustovanja na Goriškem* (Goriški muzej Nova Gorica 2002 – 2003). Njeni novejši monografiji sta *Ljudske skrinje na Goriškem* (Goriški muzej 2000) ter *Pustovanja na Goriškem* (Goriški muzej 2002).

290

ABOUT THE AUTHOR

Inga Miklavčič Brezigar has an MA in sociology of culture and BA in ethnology; she is employed as senior curator at the Gorica Museum Nova Gorica. Her field of responsibility at the museum is ethnology. She is the author of the exhibition *Shrovetide customs in Goriška* (Gorica Museum Nova Gorica 2002 – 2003). Her most recent publications are the monographs *Ljudske skrinje na Goriškem* (Goriški muzej 2000) and *Pustovanja na Goriškem* (Goriški muzej 2002).